

BACHELOROPPGAVE

Når du faller utenfor flokken

Hva er mobbing og på hvilke måter kan mobbingen håndteres i grunnskolen?

av

kandidatnummer 223
Ingvill Solheim Hilleren

Sosialt arbeid, sosionom

BSV5-300

Mai 2013

Innhold

1.0 Innledning.....	2
2.0 Metode	3
2.1 Forholdet til egen forståelse.....	4
2.2 Semistrukturert intervju	5
3.0 Hva er mobbing.....	5
3.1 Definisjoner.....	7
3.2 Verdighet	9
3.3 Thomas- teoremet	10
4.0 Sosialkonstruksjonisme	10
5.0 På hvilke måter kan mobbing håndteres i grunnskolen	12
5.1 Ulike måter å håndtere mobbing	12
5.2 Olweus- programmet	12
5.3 Zero.....	14
6.0 Et kritisk blikk på mobbeprogrammer	15
6.1 Plukke litt her og der	16
6.2 Brukermedvirkning	17
6.3 Subjektposisjonen	18
7.0 «Mobbing er lært hjemmefra noen ganger».....	19
7.1 Nettverksarbeid.....	19
8.0 Avslutning	21
9.0 Litteratur.....	23
9.1 Elektroniske kilder	24
10.0 Vedlegg.....	25

1.0 Innledning

I denne oppgaven har jeg valgt å skrive om mobbing i grunnskolen. Dette er først og fremst fordi mobbing *forekommer* i grunnskolen. I tillegg aktualiseres temaet jevnlig i tabloider og av politikere. I skrivende stund har for eksempel Bergens Tidene «Vær en venn»- kampanjen. Fokuset i den er å belyse enkelthistorier og ansvarliggjøring. Ordet «mobbing» er i vinden og brukes i en mengde sammenhenger. Mitt utgangspunkt i denne oppgaven er at mobbing er et subjektivt fenomen da to personer kan definere mobbing ulikt, uten at det vanskelig kan vises til en fasit.

Sosialkonstruksjonismen er et perspektiv som peker på hvordan subjektive meninger skapes i en kontekst. Systemperspektivet bidrar til å se mobbing på et mer overordnet plan, der ulike deler virker inn på hverandre. Jeg benytter perspektivene i oppgaven da jeg de bidrar til å svare på problemstillingen min. I oppgaven har jeg hatt et kvalitativt intervju med en lærer i grunnskolen som, i tillegg til litteratur på feltet.

Med dette grunnlaget blir problemstillingen min som følger: *Hva er mobbing og på hvilke måter kan mobbing håndteres i grunnskolen?*

I første del av oppgaven innleder jeg med å utforske hva mobbing er. Videre tydeliggjøres nyansene i mobbebegrepet ved å vise til ulike tolkninger og definisjoner om mobbing. Jeg benytter det sosialkonstruksjonistiske perspektivet som teoretisk utgangspunkt for å analysere litteraturens og informantens syn på mobbing i skolen. Verdighet og Thomas- teoremet trekkes frem. I andre del av oppgaven ser jeg på ulike måter mobbing i skolen kan håndteres. To relativt kjente mobbeprogrammer trekkes frem, nemlig Olweus- programmet og Zero- programmet. Jeg ser på tiltakene med et kritisk blikk. Videre argumenteres det for fokus på brukermedvirkning og en subjektposisjon når mobbingen håndteres. Til slutt benytter jeg et systemteoretisk perspektiv og drøfter på hvilke måte nettverksarbeid kan anvendes som en metode for å håndtere mobbingen i grunnskolen.

Mobbing som begrep blir benyttet i barneskolen så vel som i ungdomsskolen. Jeg har derfor valgt å ta for meg begge utdanningsinstitusjonene med mindre vekt på elevenes alder og utvikling. I oppgaven har jeg valgt å blande teori og drøfting for å gjøre teksten mer oversiktlig samt å unngå å gjenta meg selv. Jeg utdanner meg som sosionom og vet at utdanningsinstitusjonene er en aktuell arbeidsplass der håndtering av mobbing kan være en av sosionomens arbeidsoppgaver der. Samtidig mener jeg et subjektivt perspektiv på sosiale fenomen kan benyttes i en mengde situasjoner sosionomen arbeider

med. Med dette grunnlaget mener jeg derfor at min bachelor om mobbing er relevant for yrkesretningen.

2.0 Metode

I denne oppgaven ønsker jeg å få svar på problemstillingen som nå er presentert. Vertkøy jeg bruker for å få informasjon om mobbing i grunnskolen, er blant annet litteraturen. Litteraturen jeg har valgt presenterer ulike perspektiver på mobbing og derav en mengde tiltak. Mens noen fokuserer på den praktiske tilnærmingen (Storfjord og Storfjord, 1997) peker andre på den mer teoretiske retningen i form av mobbeprogrammer (Roland, 2011). Jeg savner en bred tilnærming til tross for at flere stiller seg kritisk til omfattende og til dels pålagte tiltak (Alberti- Espenes, 2012). I mine øyne blir eleven og vedkommende sitt nettverk undergravd av paternalistiske tiltak og jeg ønsker derfor å se på med et systemteoretisk perspektiv.

Ved siden av å få innsyn i perspektivet til Roland og Olweus, vil jeg bidra til å fremme tankene til yrkesutøveren. Dette begrunnet med at yrkesutøveren er den som setter eventuelle tiltak ut i skolehverdagen i møte med dem det angår; elevene i grunnskolen. For å fremme dette perspektivet har jeg valgt å ha et kvalitativt intervju med en lærer.

Tidligere i oppgaveskrivingen hadde jeg et større fokus på hvordan de ulike elementene påvirker hverandre gjensidig, jamfør systemperspektivet. Jeg ønsket derfor å intervju en elev i tillegg til læreren. En elev i grunnskolen er under 18 år og i denne bacheloroppgaven har vi ikke muligheten til å intervju de under 18 år for å slippe å søke om tillatelse. Jeg vurderte dermed å intervju en tidligere grunnskoleelev men gikk bort fra dette da erfaringer og tolkninger av grunnskolen fort kan endre seg når en begynner på videre utdanning. Tanggaard (2010) advarer mot å bli forført av den givende intervjuprosessen å heller fokusere på å få nyttige og relevante intervjuer, noe jeg støtter meg på. Oppsummeringsvis endte jeg dermed opp med et lærerintervju.

Da jeg ønsket refleksjoner fra læreren som gjerne krever noen år som yrkesutøver, var det derfor ønskelig at læreren hadde arbeidet i minst fem år i grunnskolen. Refleksjonene kan slik jeg ser det være utfordrende å skape under lærerutdanningen. I oppgaven har jeg lagt mindre vekt på informantens kjønn og alder har i mine øyne mindre betydning fordi jeg ønsker å få et bredt bilde av mobbing i grunnskolen.

Kvale og Brinkmann (2009) er anerkjente forfattere av flere bøker som omhandler det kvalitative forskningsintervjuet. Av den grunn tar jeg utgangspunkt i syv faser de presenterer for prosessen i intervjuarbeidet. Jeg supplerer denne vitenskapelige litteraturen med Tanggards bok (2010) som er en oppdatert beskrivelse av metodeforløpet. Sistnevnte forfatter beskriver det kvalitative intervjuet som en samtale mellom forsker og informant, som får frem relevante opplevelser, holdninger og livshistorier.

Bacheloroppgavens omfang begrenser imidlertid antallet informanter jeg kan ha for å få svar på problemstillingen. Jeg har valgt å ha ett kvalitativt intervju med en lærer. Jeg mener dette er tilstrekkelig da jeg opptatt av å få frem den enkeltes meningsinnhold i mobbebegrepet og erfaringer knyttet til håndtering av mobbing i praksis. Mobbing kan imidlertid være et subjektivt tema. Når jeg intervjuer én lærer kan dette virke noe begrensende med tanke på generaliserbarhet. Én lærers svar på spørsmål kan vanskelig generaliseres til å gjelde samtlige lærere uavhengig av hvor reflekterte og informasjonsgivende svar jeg få. Utvalget mitt er ikke representativt da flere lærere kan ha vidt ulike meninger om det samme fenomenet. Når jeg likevel velger kvalitativt intervju som forskningsmetode gir samtalen meg et en lærers synspunkter og et utgangspunkt for drøfting. Informantens meninger og holdninger er verdifulle og kan sees opp mot mer teoretiske informasjonskilder som tar for seg temaet mobbing.

2.1 Forholdet til egen forståelse

Grunnen til at jeg interesserer meg for mobbe-temaet er fordi jeg selv har blitt mobbet hele grunnskolen. Denne personlige erfaringen spiller selvsagt inn på hvilket fokus jeg har og hva jeg synes er spennende og vil finne ut mer av. Det er imidlertid desto viktigere at jeg er bevisst på hvilke innvirkning min skolegang har på intervjuet. Min forforståelse av temaet er relevant for valg av tema for oppgaven men trenger ikke ha betydning i selve intervjuet dersom jeg tar noen forhåndsregler. Jeg ønsker ikke at min bakgrunn får betydning i den forstand at det begrense informantens svar. Hadde jeg fortalt om min egen fortid som mobbeoffer kunne læreren blitt observant på å ikke støte meg eller kanskje hadde hun tilpasset svarene til det hun trodde jeg ønsket å høre, såkalt pleasing.

Min egen forforståelse er imidlertid ikke nødvendigvis negativt når jeg skal ha et kvalitativt intervju og skrive om temaet i denne oppgaven. Så lenge jeg er bevisst på egne holdninger og erfaringer om temaet. Jeg ønsker å ha en refleksiv distanse til min egen skjebne og heller fokusere på mobbing generelt i denne oppgaven. I selve intervjuet fordret det blant annet at jeg fokuserte på å være nysgjerrig. Ifølge Jensen (2009) er nysgjerrighet en kvalitet som bør være tilstede. Da blir samtalen anerkjennende og åpen. Videre mener han at åpenhet gir «rom for forskjellige versjoner av

menneskers erfaringer» (s. 67). Mitt subjektive utgangspunkt fordret derfor nysgjerrighet. Åpne spørsmål og et åpent sinn ble derfor vektlagt under selve intervjuet, så vel som under bearbeidingen og analysen av det.

2.2 Semistrukturert intervju

Jeg har valgt det semistrukturerte intervjuet som metode. I utgangspunktet skulle jeg intervjuer en lærer face to face men da hun ikke hadde mulighet ble det et telefonintervju med en annen lærer. Dette medførte at jeg ikke så informantens kroppsspråk og motsatt. Jeg kunne imidlertid høre på stemmen når hun var engasjert, om hun snakket fort, understreket noe eller om hun gjentok seg selv.

Telefonintervjuet gav meg ikke muligheten til å ta intervjuet opp på lydbånd. Jeg skrev derfor ned notater på papir parallelt som jeg intervjuet. I og med at vi ikke trengte å fokusere på blikkontakt, hadde jeg muligheten til å notere ned mer enn jeg gjerne ville gjort om vi møttes fysisk.

Tilstedeværelsen som kroppsspråket vanligvis signaliserer, fikk liten betydning. Dette ser jeg på som en fordel da notatene blir mer korrekte og etterarbeidet med transkribering faller bort. Da intervjuet var over, skrev jeg notatene inn på pc med minst mulig tilleggsord og utfylling av setninger. Dette for å sikre reliabiliteten. For å ytterligere sikre at teksten var hennes ord og ikke mine, fikk hun tilsendt intervjuet til gjennomlesing og kommentering, noe hun fulgte opp.

På forhånd av intervjuet laget jeg en intervjuguide med relativt fastlagte spørsmål. Videre fordelte jeg spørsmålene etter temaer, eller forskningsspørsmål, som jeg ønsket å få svar på. Som intervjuer hadde jeg imidlertid muligheten til å påvirke informasjonen som ble innhentet. Det var dermed avgjørende at jeg var bevisst på språket og min evne til å lytte, slik at samspillet ble positivt (Kvale og Brinkmann, 2009). Denne påvirkningen hadde jeg hatt i mindre grad ved et kvantitativt intervju der spørsmålene og svaralternativene var fastsatt på forhånd. I mine øyne ble intervjuet vellykket. Som intervjuer opptrådte jeg profesjonelt og jeg anser svarene som gyldige.

3.0 Hva er mobbing

Ifølge informanten er ordet «mobbing» utslitt. Det blir brukt i mange sammenhenger og innholdet i begrepet endres deretter. Informanten mener det er et moteord. Det er i vinden og brukes over alt og av alle. Mobbing skrives om i aviser, snakkes om på nyhetene og det forskes på. Når jeg nå skriver en bacheloroppgave om mobbing er jeg bevisst på at jeg kan bidra til å slite ut ordet. Jeg velger likevel å skrive om det for å begrunne hvorfor fenomenet er subjektivt. Jeg vil belyse dette valget med et eksempel; sett at ungdomsskoleeleven Lise føler seg mobbet. Følelsen er det Lise selv som eier uavhengig av om atferden som medelevene retter mot henne- er ment som mobbing. Kanskje utfører

de andre elevene handlinger de ser på som vennskapelige. Lise *opplever* seg mobbet og tolker dermed handlingene annerledes. Jeg kommer tilbake til gyldigheten i denne opplevelsen senere i oppgaven.

Ordet mobbing gjør seg gjerne særlig gjeldende i utdanningsinstitusjonene. I barne- og ungdomsskolen blir elevene sosialisert til å bli ansvarlige samfunnsborgere som tar reflekterte valg. Flere skoler tar avstand til mobbingen. Noen deltar i mobbeprogrammer eller har egne utformede tiltak. Regjeringen støtter antimobbe-arbeidet ved at de siden 2002 har utarbeidet «Manifest mot mobbing» der den siste versjonen strekker seg fra 2011-2014 (Kunnskapsdepartementet, 2011). En kan derfor undre seg over hvordan elevundersøkelser stadig rapporterer dystre mobbetall på landets skoler dog med noen unntak.

En kan videre spørre seg om mobbing er et sosialt problem. Halvorsen (2002, s. 22) peker på at fenomenet i så fall har en identifiserbar sosial opprinnelse, fenomenet truer bestemte verdier eller interesser og det må kunne løses eller endres gjennom tiltak.

Mobbingens opprinnelse kan være utfordrende å spore opp. Etter grov trakassering mot en jente på en ungdomsskole i Moss, sa noen av mobberne at «Plutselig var det for sent å snu» og «Vi visste ikke hva vi gjorde» (Roland, 2007, s. 22). Ulike diskurser for mobbebegrepet eksisterer side om side. Når en lærer spør elever om de mobber gjennom elevundersøkelsen svarer gjerne flere av de 'nei' på tross av at deres handlinger kan defineres som mobbing av en annen elev. Underveis i skrivingen av denne oppgaven har flere fortalt meg at «Jeg tror jeg var en mobber i en periode når jeg var liten men det visste jeg ikke da». Mobbingen kan utarte seg over tid. Det er et komplekst fenomen og i mine øyne er dette punktet utfordrende å innfri.

Dersom mobbing er et sosialt problem må det ifølge Halvorsen (2002, s. 22) true bestemte verdier eller interesser. Han peker på at det her som regel dreier seg om de normative behovene som definere ut fra kulturelle forhold. Mobbing kan sees på som et fenomen majoriteten ønsker å endre, og mobbing faller dermed innenfor kriteriet slik jeg ser det. Det siste kriteriet til Halvorsen er at et sosialt problem må kunne løses eller endres på igjennom tiltak. Dette punktet tar jeg for meg i del to av oppgaven.

Så- hva er mobbing? Kanskje kan noe av svaret ligge i den enkeltes definisjonsmakt; makten til å definere hva som faller under mobbebegrepet. Som nevnt tidligere går jeg ut fra at mobbing er et subjektivt fenomen noe regjeringens manifest (Kunnskapsdepartementet, 2011) understreker. Dette utgangspunktet blir lagt til grunn når jeg nå vil presentere noen ulike definisjoner på hva mobbing er.

3.1 Definisjoner

Det subjektive elementet i mobbebegrepet kommer i mine øyne til syne ved å se på de ulike definisjonene som er utarbeidet. Siden vi har enkelte tiltak mot mobbing blir subsidiert av staten, vil jeg innlede med regjeringens definisjon. Definisjonen danner grunnlaget for manifestet.

”Med mobbing mener vi gjentatt negativ eller ”ondsinnnet” atferd fra en eller flere rettet mot noen som har vanskelig for å forsvare seg. Systematisk utestengning eller gjentatt erting på en ubehagelig måte er også mobbing». (Kunnskapsdepartementet, 2011).

Mobbingen sees her på som noe negativt som gjøres for å skade mobbeofferet, noe som er felles for flertallet av definisjonene på mobbing (Roland, 2007). Den negative atferden gjentas og det blir et mønster av handlinger som retter seg mot en eller flere personer. Dette mønsteret kan imidlertid vises seg i én enkelt episode, noe informanten trekker frem. Informanten understreker at episodene da er «svært alvorlige». Definisjonen peker på at vi kan snakke om mobbing når den er negativ eller «ondsinnnet». Dette tolker jeg som at handlingen(e) utføres relativt bevisste. Ansvar legges til mobberen. Alberti- Espenes (2012, s. 53) stiller seg kritisk til at et barn som mobber har et ondt sinn. Han mener derimot at den som utøver mobbingen kanskje føler seg utrygg fremfor å oppleve seg selv som mektig. Videre uttrykkes denne følelsen i form av negative handlinger som omtales som mobbing.

Regjeringens definisjon på mobbing er tuftet på Roland sin definisjon. Sistnevnte lyder som følger;

«Mobbing er fysiske eller sosiale negative handlinger, som utføres gjentatte ganger over tid av en person eller flere sammen, og som rettes mot en som ikke kan forsvare seg i den aktuelle situasjonen.» (Roland, 2007, s. 25).

Rolands definisjon peker på at mobbingen kan foregå i ulike settinger og at den kan ta ulike former. Fysisk mobbing er ifølge forfatteren mest vanlig blant gutter mens psykisk mobbing er typisk jentemobbing. Mobbing kan være alt fra slag og sparking til at en person ufrivillig utestenges fra gjengen. I likhet med regjeringens definisjon, tydeliggjøres det her at mobbingen kan utføres av enkeltpersoner så vel som grupper. Informanten min la vekt på å i tillegg ansvarliggjøre «de som ser på». I dette tilfellet blir tilskuerne den resterende klassen. Til tross for at mobbingen kan utføres av enkeltpersoner, og rette seg mot en eller flere individer, står det en klasse i bakhånd og ser på. Informanten mener at de som velger å se på, velger å akseptere. Det jeg vil fremheve fra denne definisjonen er derfor hvordan makten kan fordeles i en situasjon der mobbing foregår. Det er nok mange meninger om hvem som sitter med makten i en slik situasjon, men jeg velger å støtte meg på informantens syn; de som utfører handlingene sammen med de som ser på, har muligheten til å endre situasjonen og sitter derved med makten.

Begge de nevnte definisjonene hevder at en kan snakke om mobbing når handlingene retter seg mot en eller flere som vanskelig kan forsvare seg mot dem. Maktaspektet kommer her til syne da en form for makt kan være å la et fenomen fremstå som unormalt og avvikende (Halvorsen, 2002). Når en gutt med høy status i klassen definerer noe som avvikende, har han ifølge informanten stor gjennomslagskraft sammenlignet med dersom en gutt med lav status hadde sagt det samme. Ordene får mer kraft og blir farligere, sier hun. Roland hevder at personen som stemples som avvikende- har lett for å bli litt hjelpeløs (2007). Han beskriver dette som en ubalanse i styrkeforholdet og legger til at en ikke kan snakke om mobbing når det er konflikter mellom to omtrent like sterke individer.

Den siste beskrivelsen jeg vil trekke frem er informanten sin.

Mobbingen har forekommet mer enn en gang eller i én svært alvorlig enkeltepisode. En kan tale om mobbing ved fravær av symmetri i status og verdighet.

Informanten understreker her elementet av status og verdighet. Jeg vil nå fokusere på det sistnevnte.

3.2 Verdighet

I problemstillingen spør jeg hva mobbing er, og kanskje kan jeg finne svaret ved å utforske hva verdighet er. Bokmålsordboka (2010) beskriver ordet *verdig* som det å være god nok, samt å være tilliten verdig og å bli funnet verdig til noe. Verdigheten fremstår således som en følelse som kommer innenfra, påvirket av det ytre. En følelse som blir til i enkeltindividet blir følgelig unik. I regjeringens manifest (Kunnskapsdepartementet, 2010) bekreftes denne tankegangen. Det understrekes der at mobbing er en subjektiv opplevelse. Regjeringen betinger med andre ord at en eller flere individer opplever at de blir krenket. Alberti- Espenes (2012, s. 51) hevder at krenkelse finner sted dersom en eller flere blir ydmyket eller føler at grensene deres overskrides på tross av vedkommende sitt ønske.

En kan imidlertid spørre seg om hvem som helst kan føle seg krenket, når som helst. Hvem avgjør når krenkelsen finner sted? Ifølge regjeringens manifest (Kunnskapsdepartementet, 2011) er det opp til offeret å definere når mobbingen finner sted. Den mobbingen rettes mot avgjør når det er mobbing og når det ikke er mobbing. Vedkommende bestemmer når grensene overskrides og det blir ubehagelig og ydmykende.

Informanten opplever det som utfordrende at hvem som helst selv kan definere når handlinger som mobbing. Eksempelvis forteller hun at små barn ikke har trening i å skille mellom erting og mobbing. I neste omgang blir det da vanskelig for lærerne på barneskolen å bli obs på hva som er mobbing. Hun mener det er utfordrende for lærerne å ta tak i det som *virkelig* er mobbing. Som nevnt mener jeg at en ikke kan tale om 'virkelig' mobbing, men at en heller bør nyansere alvorlighetsgraden i mobbingen. Informanten mener det er farlig at ordet blir brukt på en ukritisk måte, både av små og store. Hun peker på at ordet blir slitt og at det ikke er tilgjengelig når det først trengs. Når en elev opplever seg mobbet er det slik jeg ser det en opplevelse vedkommende som selv eier.

Alberti- Espenes (2012) understreker alvoret som ligger i en opplevelse ved å vise til veilederen for Skolemiljøutvalget. Der står det følgende: «Elevens opplevelse har krav på å bli behandlet med respekt.» (s. 53). Når en elev i grunnskolen henter eller forteller om mobbing bør læreren foreta en vurdering og få avklart situasjonen på en profesjonell måte, noe jeg kommer tilbake til senere i oppgaven. Grunnen til dette er at elevens opplevelser og følelser er nettopp det- elevens opplevelse av verden slik den fremstår for vedkommende. For ytterligere å beskrive dette vil jeg trekke frem en sosiologisk teori om det subjektive perspektivets betydning for personers handlinger- og handlingenes konsekvenser.

3.3 Thomas- teoremet

En tolkning eller en avgrensning av virkeligheten får konsekvenser. Dette beskriver Halvorsen (2002, s. 265) ved hjelp av Thomas teoremet; «If men define situations as real, they are real in their consequences». Teoremet er berømt for sin beskrivelse av selvforsterkende prosesser som foregår inni den enkelte.

Hvis en oversetter denne tankegangen til grunnskolen kunne det sett slik ut: Nina i femte klasse mister moren sin etter hun dør av kreft. Vennene hennes begynner å bemerke dette på en måte som Nina opplever som støtende. Klassen fortsetter og Nina forteller læreren at hun blir mobbet. Når læreren konfronterer klassen, benekter de det. Nina føler seg mobbet til tross for at klassen ikke hadde til hensikt å mobbe. I hennes virkelighetsverden var klassen rottet sammen mot henne. Opplevelsen av krenkelse kan videre medføre at Nina begynner å skulke skolen, blir innesluttet og får vansker med å fullføre skolearbeidet som hun skal. Konsekvensene gjenspeiler mobbeofferets opplevelse- ikke handlingene (Alberti- Espenes, 2012).

4.0 Sosialkonstruksjonisme

Dette perspektivet frontes av blant andre Berger og Luckmann (1966). De beskriver hvordan sosialkonstruktivismen arter seg; den enkeltes atferd og handlinger er i stadig endring og utvikling. Gjennom interaksjon med mennesker og miljøet omkring det blir disse handlingene institusjonalisert. Institusjonalisering innebærer at noe, for eksempel handlinger, blir etablert i faste former. En slik handling kan være de negative bemerkningene eleven gav til Nina, eller måten læreren reagerte da hun eller han ble fortalt om mobbingen fra Nina. Gjennom at handlingene gjentas, blir de til vaner. Vanene for reaksjonen eller elevenes kommentarer kan være positive i form av at antallet valg som vedkommende må foreta- reduseres. På samme tid frigjør vanene energien over til de mest nødvendige avgjørelsene (Berger og Luckmann, 1966, s. 69).

Når en lærer reagerer på mobbing, kan hennes atferd være både formell prosedyre og spontane personlige reaksjoner. Det jeg vil trekke frem er imidlertid at hun har en reaksjon- og den er gjerne automatisert. Innholdet i mobbebegrepet er gjerne i stor grad internalisert i konteksten som skolen utgjør. I mine øyne stiller dog ordet vesentlige krav til selvstendig refleksjon og bevissthet hos den enkelte yrkesutøver i skolen. Informanten påpekte at lederens holdning til mobbing burde

gjennomsyres i alt han eller hun foretok seg rollen som leder. Det være seg lederen for skolen eller for en klasse.

Informanten peker på at fine ord ikke er tilstrekkelig. Når de fine ordene blir etablert i vaner og hverdagslig atferd kan det igjen påvirke elevene. Elevene befinner seg som nevnt i en institusjon som sosialiserer dem. En lærer som opptrer som et forbilde både i ord og i handling, gir elevene forutsigbare rollemodeller. Denne forutsigbarheten kan være en årsak til at elever mobber hverandre. Noen benytter for eksempel negative kommentarer for å plassere hverandre inn i mønstre av handlinger som gir dem stabilitet i klassemiljøet. Alle vet at Nina er utenfor eller at ved å si stygge ting til henne er man kul. Handlingene og atferden kan etter hvert oppfattes som sannheter, alminnelig kjente handlinger – de blir objektive, ifølge Berger og Luckmann, 1966. Klassemiljøet og lærernes reaksjoner kan vanskelig skapes i individets vakuum. Den mellommenneskelige faktoren er ifølge forfatterne avgjørende for at en sosial orden skal kunne bli til (s. 68). De hevder at denne ordenen oppstår når noen personer skiller seg ut på bakgrunn av for eksempel kjønn og egenskaper, og får tildelt en relativt stabil betydning, en rolle (s. 78). Videre blir dette til en meningsfylt gjensidighet som fester seg og blir institusjonalisert.

En kan så spørre seg hvorfor personene forblir i slike mønstre og roller når de får negative konsekvenser. Ifølge Halvorsen (2002) er det ikke problemet- men problemdefinisjonen som fører til at det ikke gripes inn. Det subjektive får forrang for de objektive forholdene. Den enkeltes måte å se situasjonen på, vedkommende «briller», avgjør dens handlinger. Med andre ord kan sosialkonstruksjonismen få uheldige konsekvenser, noe Hacking (1999) vektlegger. Han peker på betydningen av bevissthet som motvekt til at en ubevisst tillegger et fenomen innhold eller til at en tar det for gitt.

Informanten vektla betydningen av elever i klassen som har høy status blant de resterende elevene. Hun fortalte om en episode der en gutt hadde mobbet medelever. Han selv var ikke observant på at det han gjorde var mobbing. Gutten var ledertype i klassen, på godt og på vondt. Informanten pekte på den voksnes rolle her. Læreren bør ifølge henne være bevisst på at det gutten driver med kan omtales som mobbing. Deretter bør denne bevisstheten videreføres til gutten. Grunnen til dette er at gutten var populær i klassen og dermed hadde stor makt til å definere situasjonen. Ved å endre denne guttens subjektive virkelighet, hans «briller», hadde læreren samtidig mulighet til å endre klassemiljøet. Regjeringens manifest tilskriver som nevnt definisjonsretten til den som føler seg mobbet. På et vis

kan en si at informanten gjør det samme til tross for at hennes hovedfokus ligger på mobberen- på personen med makten fremfor den «forsvarsløse» eleven.

Mobbing oppstår som nevnt over gjerne tid, i en sosialiseringssprosess. Sosialiseringen som foregår i det mer offentlige rommet, for eksempel i grunnskolen, kan omtales som sekundærsosialisering. Ifølge Berger og Luckmann (1966) kan denne formen for sosialisering være en trussel for den subjektive virkeligheten grunnet at vedkommende, her eleven, sin virkelighet ikke i stor grad er rotfestet i virkeligheten. Dog hevder de at en relativt liten endring i virkelighetsdefinisjonen vært tilstrekkelig til å endre elevens oppførsel til en viss grad.

5.0 På hvilke måter kan mobbing håndteres i grunnskolen

5.1 Ulike måter å håndtere mobbing

Som jeg tydeliggjorde i første del av oppgaven, kan mobbing sees på som et subjektivt fenomen, en virkelighet som tilhører den enkelte. Informanten peker på at dette ved å understreke betydningen av den enkelte lærers holdninger. Holdningene og ulike diskurser kan utgjøre hvordan de velger å omgås mobbingen. Den enkeltes holdning kan videre påvirke det resterende lærerkollegiet som igjen er den operative delen av skolen. Til sist vil lærernes holdninger kunne avgjøre institusjonens syn på mobbing. Graden av bevisstgjøring og refleksjoner gjort både i den enkelte så vel som i personal-fellesskapet i skolene vil kunne avgjøre om skolen tar grep om den eventuelle mobbingen, og i så fall hvilke grep som tas og hvorfor. Fokuset kan føre til at ett mobbeprogram prioriteres fremfor et annet, en elev blir definert som en mobber mens en annen ikke gjør det og så videre. Utfordringene knyttet til håndtering av mobbing er mange og jeg vil nå ta for meg både teoretiske og praktiske tilnærminger til fenomenet.

5.2 Olweus- programmet

Et av de mest kjente anti-mobbeprogrammene i Norge er Olweus- programmet, utviklet av Dan Olweus. Programmet er blitt til gjennom landsdekkende undersøkelser i barne- og ungdomsskolen, samt utgivelse av bok, film og annet materiale i samarbeid med Roland (Alberti- Espenes, 2012). Disse verktøyene ble gitt til skolene i 1983 og i 1991 kom positive dokumenterte resultater i retur; 50-70 % reduksjon i andel mobbeofre og plagere på barnetrinnet (Roland, 2011, s. 108).

Olweus- programmet tar sikte på å mobilisere elevene ved å lære dem hva som kjennetegner mobbing og hvilke skader det kan gi. Dette gjøres gjennom arbeid med rollespill, samtaler, video og annet (Alberti- Espenes, 2012). Programmet vil gjøre elevene i stand til å kunne avdekke mobbing og si ifra. Alberti- Espenes (Ibid.) stiller seg imidlertid kritisk til at elevene overtar voksenansvaret i det å melde fra om mobbing og få stanset det. Det henvises til lovgivningen som plikter lærere å stoppe mobbingen. Informanten støtter seg til dette synspunktet. Hun mener at ledelsen, deriblant lærerne, bør ha ansvaret. Det er de pålagt til, sier hun; «Det er læreren sitt ansvar å avdekke mobbingen, samt å avklar situasjonen og finne tiltak. Sånn skal det være.». Læreren bør med andre ord ikke overlate ansvaret for avdekkingen av mobbingen over til barna. Slik jeg ser det kan barna mobiliseres og bevisstgjøres, men de kan vanskelig være noe mer enn et supplement til ledelsen. I Olweus- programmet står imidlertid voksenansvaret sentralt, i tillegg til å skape et verdigrunnlag som ikke tolererer mobbing og overgrep (Sandsleth, 2007, s. 109).

Gjennom sitt arbeid i skoleverket har ikke informanten deltatt i et mobbeprogram. Hun har hørt om Olweus- programmet og har lest litt om det. Hun synes imidlertid det høres omfattende ut. Programmet krever at skolen gjennomsyses av arbeidet og at lærerne samlet står bak gjennomføringen for et vellykket resultat. Det har en innføringsperiode på 18 måneder. I denne perioden utdannes det blant annet personale som kan utføre de ulike elementene i programmet i sine respektive klasser, samt trekkes noen ansatte frem og blir nøkkelpersoner i arbeidet. Alberti- Espenes, (2012, s. 36) viser til Olweus- programmet der det oppfordres til at nøkkelpersonene har en viss autoritet blant det resterende personale ved den enkelte skole. Alberti- Espenes (2012) er kritisk til ressursbruken som et Olweus- program krever av den enkelte skole. Han fremhever at av skolens allerede knappe ressurser brukes det tid, personale og økonomi på programmet. Videre hevder han at programmet er blant de tiltakene mot mobbing som legger beslag på mest økonomiske ressurser i skolen.

En utfordring informanten trekker frem er knyttet til spørreundersøkelser. Olweus- programmet baserer seg i stor grad på rapportering gjennom at elevene besvarer skjemaer.

Slik rapportering får gjerne konsekvenser når politikere vurderer tiltaket og hvorvidt det skal støttes videre.

Olweus- programmet har dokumenterte resultater i positiv retning, noe som kan brukes som salgsargument. Informanten problematiserer imidlertid hvordan barneskole-barn er trent til å skille ut hva som er mobbing og hva som ikke er mobbing. De har gjerne en uklar forståelse av begrepet og krysser av deretter. Kanskje definerer de erting og plaging som mobbing. I Olweus- skjemaet fra 2006 legges det føringer for hva som skal ansees for å være mobbing. Der står det følgende; «Husk at det

ikke er mobbing når dette er gjort på en snill og vennskapelig måte.» (Alberti- Espenes, 2012, s. 48). Den subjektive tilhørigheten overføres her fra eleven til de som utformer spørreskjemaet, eventuelt faglærerne. Jeg mener at mobbing vanskelig kan generaliseres ved hjelp av Olweus' avgrensning. Det en voksen kan se på som vennskapelig kan barnet oppleve som krenkende. Informanten trekker frem viktigheten av at ordene forstås og anvendes på en slik måte at barnet eller ungdommen kan tolke det og deretter gi mer reelle tilbakemeldinger- som ikke er lagt føringer for. En kan spørre seg hvor reflekterte små barn evner å være når de skal krysse av spørsmål som er i Olweus- spørreskjema. Albei- Espenes (2012) stiller seg derfor kritisk til validiteten av spørreskjemaet som er programmets ytterste salgsargument.

5.3 Zero

Et annet mobbeprogram som brukes i Norske skoler er Zero. Zero ble lansert i 2003 og er et antimobbe-program som strekker seg over 16 måneder. Forarbeidene til mobbeprogrammet ble gjort av Olweus og Roland. Samarbeidet munnet ut i Olweus- programmet som er beskrevet ovenfor. Ulike typer materiell ble utviklet til skolene. Materiellet ble til på bakgrunn av arbeid som var gjort i Dublin med gode resultater. (Roland, 2011, s. 107).

Programmet baserer seg på tre prinsipper. Det første er nulltoleranse mot mobbing, videre forplikter alle skolens ansatte seg til programmet. Det siste prinsippet går ut på kontinuerlig arbeid på skolen (Roland, 2011). En av grunntankene i Zero er at klasseledelse er et vesentlig verktøy for å få bukt med mobbingen. Dersom lærer og annet personale utøver svak støtte og kontroll, vil dette påvirke klassene negativt. Det motsatte vil imidlertid virke beskyttende (Ibid.). Som nevnt ovenfor var informanten enig i dette og presiserte at ledelsen har ansvaret for avdekking, avklaring og håndtering av mobbing i grunnskolen.

Zero benytter klasseregler som en metode der ledelsens ansvar belyses, da det er læreren som organiserer og leder denne aktiviteten overfor elevene og ikke omvendt. Det vektlegges i tillegg å bevisstgjøre elevene Dette er elementer som er ment til å bidra til forebygging av mobbing. Elevene blir delaktige men det er «[...] den voksne som har ansvaret for å sette standarder [...]» (Roland, 2011, s. 110).

Når en mobbeepisode har oppstått er prosessen i Zero at læreren samtaler med ulike aktører i situasjonen. Først er det en støttende samtale med offeret. Deretter har læreren en kort og konfronterende, men respektfull, samtale med mobberer. Dersom det lar seg gjøre blir det så en

samtale med offer og mobber i fellesskap. Om det er flere elever om mobbingen, samtaler læreren med en om gangen, før hun til slutt snakker med mobberne i en felles samtale.

Zero- programmet er tuftet på en systemøkologisk tankegang der «ulike elementer på ulike nivå samvirker» (Roland, 2011, s. 111). Dette innebærer at skolens ansatte innehar en viss enighet og forståelse av mobbeprogrammet. Alle bidrar til utformingen av en handlingsplan mot mobbingen på skolen. Systemperspektivet medfører at også elevråd og foreldre trekkes inn i arbeidet.

6.0 Et kritisk blikk på mobbeprogrammer

I likhet med Olweus- programmet har Zero gode resultater å vise til. De bør imidlertid gjerne sees opp mot en bred politisk satsning på samme tid som programmet ble lansert. Bondevik- regjeringen ga ut «Manifest mot mobbing» i 2002 i tillegg til at Kongen omtalte antimobbe- arbeidet i sin nyttårstale.

Roland (2011) tar for seg enkelte utfordringer knyttet til evalueringen som har gitt Zero et godt omdømme. Det nevnes at det offentliges sterke involvering i antimobbe-arbeidet gjorde det vanskelig å finne kontrollskoler til forskningen. I tillegg kan flere feilkilder spille inn i gjennomføringen og resultatene av programmet, noe som kan gi utslag i positive resultater som viser en overlegen effekt av anti-mobbearbeidet.

På samme måte som i Olweus- programmet, og andre tiltak mot mobbing, kan effekten av tiltaket variere fra skole til skole. Ifølge Roland (2011) kan lærerne og ledelsen være en betydelig variabel. De ansatte kan være motivert for å igangsette omfattende program eller føle at dette er pålagt fra øvrig ledelse eller «frivillig tvang» da staten subsidierer enkelte tiltak. I tillegg kan tidspunktet tiltaket inntreffer på være av betydning. Varigheten på de to omtalte programmene strekker seg over et helt år, noe som kan virke positivt inn da de nye metodene for å håndtere mobbingen kan få festet seg i hverdagsrutinene. Dersom skolen har andre kostnadskreven prosjekter på gang, kan det imidlertid være uheldig å gjennomføre et mobbeprogram på samme tid. Om arbeidet mot mobbing er nedfelt i skoleplaner og budsjett, vil det dermed kunne være enklere å ta i bruk, og prosessen kan bli mer forutsigbar.

Til sist vil jeg nevne at lærernes erfaring med håndtering av mobbing kan virke inn på arbeidet med et mobbeprogram (Roland, 2011). Først og fremst kan det være av betydning at lærer er bevisst på at mobbing kan forekomme på vedkommende sin arbeidsplass. Videre vil det kunne avgjøre lærerens syn på hva som kan betegnes som mobbing, noe som igjen vil kunne ha innvirkning på han eller hennes

syn på behovet for å *håndtere* den eventuelle mobbingen. Dersom en lærer eller annen ansatt ved skolen har positive erfaringer omkring dette arbeidet, kan det igjen spille inn på vedkommende sin innsats for å forebygge og/ eller håndtere nye tilfeller av mobbing. En ansatt som i tillegg har erfaringer med Zero, Olweus- programmet eller andre omfattende tiltak, vil gjerne kunne benytte tiltaket som et verktøy fremfor en pålagt fremgangsmåte. Tidligere kjennskap til slike tiltak kan være positivt da hver «episode» er unik og gjerne medfører ulike behov, innfallsvinkler og fremgangsmåter.

6.1 Plukke litt her og der

Informanten har som nevnt ikke kjennskap til arbeid med mobbeprogrammer. Hun mener dog at læreren må være en trygg, positiv og tydelig leder. Hun, og den resterende skolen henter imidlertid inspirasjon fra et mobbeprogram til tross for at de ikke fulgte det slavisk.

Mobbeprogrammet heter Respektprogrammet (heretter omtalt som Respekt), utarbeidet av Læringsmiljøsenderet ved Universitetet i Stavanger. På programmets hjemmeside (u.å.) står det at «Alle voksne skal vise at de er tydelige omsorgspersoner». På nettsiden står det i tillegg at programperioden går over to år og har hovedfokus på mobbing, disiplin og konsentrasjon. Informanten peker på at de har hentet ut elementer fra Respekt. Hun sier at «det de gjør har vi gjort i alle år» og trekker frem et eksempel: læreren står alltid i døren når elevene kommer til timen. I tillegg bør det være kommunikasjon omkring håndtering av situasjoner der læreren gjerne ikke er tilstede, som for eksempel i uteområdet og i transportsonene. Dette er noe Respekt støtter seg på; at de voksne er tydelige og tilstede (Læringsmiljøsenderet, u.å.).

Som jeg tidligere har tatt for meg bør mobbebegrepet sees på som et subjektivt fenomen. Da kan det være hensiktsmessig å benytte de ulike tiltakene for å håndtere mobbingen, en bør imidlertid ha et bevisst forhold til at dette ofte kan være standardiserte tiltak som bør tilpasses den enkelte elev og situasjon. Slik plukking og miksing fra mobbeprogram ser jeg dermed på som positivt fremfor å lene seg på ett enkelt tiltak. På den annen side krever dette at skolens ansatte kommuniserer sammen. Olweus- programmet og Zero tilbyr materiell i form av bøker, filmer med mer, som kan være enkle verktøy å forstå mobbingens alvor gjennom. Samtidig kan det være et argument i seg selv at slike omfattende program eksisterer og benyttes den dag i dag. Dette er en avveining den enkelte skole kan ta seg av. Jeg støtter meg imidlertid til Alberti- Espenes som anbefaler å kun bruke ulike deler av programmer og tiltak mot mobbing, dette til tross for at Olweus mener slik *shopping* kan bidra til å

«[...] legitimere meget begrensede innsatser mot et meget betydelig problem som enkelte skoler ikke synes å ville ta alvorlig.» (Fauchald, 2010).

6.2 Brukermedvirkning

I sosialarbeidernes yrkesetiske grunnlagsdokument (FO, u.å., s. 7) understrekes enkeltindividets rett til deltakelse, myndiggjøring og innflytelsesevne i sitt eget liv. Felles for Olweus- programmet og Zero er imidlertid at strategien for gjennomføringen er tydelig paternalistisk i implementeringen i skolene. En sterk, tydelig og samlet ledelse brukes for å forankre programmet i skolen og for å iverksette tiltakene ut til elever og foreldre. En begrunnelse programmene benytter for vektleggingen av ledelsen, er opplæringsloven. I opplæringslovens kapittel 9a (1998) befestes grunnskoleelevenes «rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring.». Sandsleth (2007, s. 58) støtter seg på loven når hun sammenligner skolen og den voksnes arbeidsplass. Skolen, og skolehverdagen er barnets arbeidsplass mener hun, og på en arbeidsplass kan medbestemmelsen ha stor innvirkning på den ansattes trivsel og læring.

Videre i opplæringsloven fastslås lærerens plikt til å gripe inn dersom blant annet krenkelse og/ eller mobbing inntreffer. Som nevnt understreket informantene at lærer og ledelse burde ha en svært sentral rolle i arbeidet for å håndtere mobbingen og at slik skulle det være. Hun nevnte imidlertid at elever og foresatte i tillegg medvirker til prosessen kring situasjoner som omhandler mobbing, det være seg alt fra arbeidet i forkant av en eventuell mobbesituasjon til håndteringen av en episode som har inntruffet.

Zero og Olweus- programmets fokus på lederstyrt implementering kan imidlertid medføre en utfordring når det kommer til brukermedvirkning. Når mobbingen sees på som et subjektivt fenomen der den enkelte eier sin egen virkelighet av situasjonen, kan dette være problematisk. Alberti- Espenes (2012, s. 50) hevder at mobbeprogrammene fordeler definisjonsmakten knyttet til det psykososiale miljøet på lederposisjonene fremfor hos elevene. Lederne er samtidig dem som besitter ressursene. Videre mener forfatteren at skolene overstyrer opplæringsloven § 11-1 som tar for seg brukermedvirkning.

Denne problematikken kan vises slik: Petter og mor er på elevsamtale med Petters lærer. Gutten føler seg mobbet og mor er frustrert og ønsker å hjelpe, men føler seg usikker på om hun i det hele tatt kan ha noen innvirkningskraft i en situasjon som utspiller seg et sted hun sjelden oppholder seg på. Mor avventer for å høre lærerens meninger. I elevsamtalen får mor beskjed om at skolen er med i et mobbeprogram. Episodene i dette programmet er langt mer alvorlig enn Petters. Mor og gutten får beskjed om at «det er bare litt knuffing blant smågutter som snart kommer til å vokse det av seg». I

eksempelet ser vi at gutten og mor har en svak reel innflytelse. Elevsamtalen bar preg av at læreren gav informasjon om mobbeprogrammet fremfor at de tre deltakerne hadde en gjensidig dialog (Alberti- Espenes, 2012, s. 37).

Sandsleth (2007, s. 62) peker på elevens posisjon i skolen og hevder eleven plasseres «nederst i skolens hierarki og har liten reell innflytelse». Hun undrer seg over om det er slik det bør være.

6.3 Subjektposisjonen

Mobbing i grunnskolen medfører et krav om handling. Informanten peker på at skolene innehar ulike holdninger om mobbingens årsaker og tiltaket og arbeidet som bør legges rundt mobbingen for å håndtere den. Spørsmålet om *hvem* som håndterer den er imidlertid sjeldent opp i dagen i mine øyne. I eksempelet over er det læreren som gir seg selv makten til å ta valget om hva som gjøres i Petter sin situasjon, på vegne av gutten og moren hans. Hun blir den aktive parten som stiller de to andre i en passiv, observerende posisjon- de blir objekter. Motsatsen til objektet er subjektet. Et subjekt er handlende, aktivt og deltakende. En person i subjektposisjonen ville selv bidratt til å skape sine egne omgivelser. Subjektposisjonen medfører ikke å overta all makt, men å medvirke. I Barnekonvensjonen (1999) beskrives barns rett til å si sin mening uten at de trenger å ta hensyn til grenser. Grenser i dette tilfellet kunne for eksempel vært lærerens overordnede posisjon i forhold til eleven.

I Petters tilfelle kunne en subjektposisjon ført til at hans versjon av mobbingen kunne blitt fortalt til læreren og andre tiltak kunne blitt utarbeidet. Thomas- teoremet som jeg innledet med gjenspeiles her. Petters virkelighet er unik og dermed skiller den seg fra lærerens virkelighetsverden. Personlig mener jeg at mobbing vanskelig kan generaliseres grunnet den manglende fasiten. Det en voksen kan se på som vennskapelig kan barnet oppleve som krenkende. Det kan imidlertid være utfordrende å se subjektposisjonen. Informanten pekte som nevnt på hvordan lærernes holdninger gav utslag i handlingsmåter. For å sikre at skolen opptrer hensiktsmessig i mobbesaker kan en arbeide forebyggende. Uavhengig av om mobbing foregår kan lærere reflektere over egne holdninger til mobbing, deres erfaringer og hvordan de kan spille inn på atferden overfor elevene, for å best mulig bevare elevenes subjektposisjon. Satt på spissen kan en lærer som mangler erfaring med mobbing kan ha vansker med å oppdage at mobbing foregår, og omvendt kan en lærer som selv har blitt mobbet oppleve det utfordrende å skulle respektere mobbere blant elevene hans. Refleksjon kan bidra til å fjerne såkalte «blinde flekker» og videre bidra til et bedre skolemiljø i tråd med Barnekonvensjonen.

7.0 «Mobbing er lært hjemmefra noen ganger»

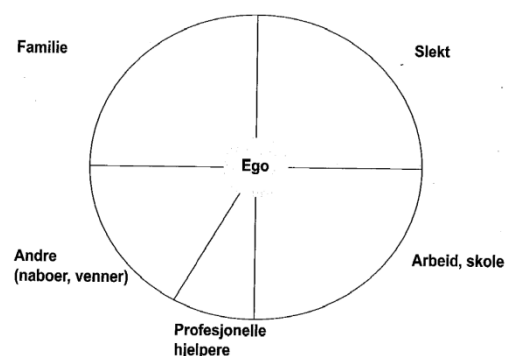
Overskriften er et utsagn fra informanten som bidrar til å belyse at paternalistiske tiltak fra ledelse eller lærer, rettet mot elev, gjerne får begrenset effekt. Med definisjonsutfordringene og et kritisk blikk på mobbeprogrammer ønsker jeg nå å ta for meg en mer deltakende metode for å håndtere mobbingen på, nemlig systemteoretiske tiltak. Jeg valgte systemteorien grunnet dens fokus på helheten. En handling sees ikke på som et isolert fenomen men som et resultat av gjensidig påvirkning i omgivelsene. Ifølge Hutchingson & Oltedal (2003, s. 209) kan systemteorien blant annet beskrives ved at «Eitkvart system skaper si eiga omverd.» Videre mener de at individets kommunikasjon med omgivelsene avgjørende for dets atferd- og motsatt. Alle deler påvirker hverandre gjensidig. Dersom en ser mobbing i grunnskolen i et slikt perspektiv, blir enkeltindividenes virkelighetsverdener gyldige uavhengig av hvem en spør; foreldrene, vaktmesteren, eleven selv eller andre involverte. Fremfor lineær tenkning der mobbingen har en årsak og en virkning, ser systemteorien mobbingen som en sirkulær prosess der ulike hendelser spiller inn på hverandre. Innenfor et slikt perspektiv vil sosialarbeideren fungere som tilrettelegger fremfor å være terapeut eller en læremester, ifølge Hutchinson og Oltedal (2003). De kritiserer imidlertid systemteorien for at den ikke går nok i dybden og for utfordringene rundt å unngå at situasjonen blir så diffus og relativ at moralen usynliggjøres.

Et sentralt trekk ved perspektivet er at alle delene avhengig av hverandre (Compton, Galaway og Cournoyer, 2005, Seikkula, 2000) det legges vekt på å involvere alle berørte parter i situasjonen. I en mobbesammenheng kan dette få betydning da det gjerne er usikkert hvem som er de berørte parter. Det kan være snakk om enkeltindivider, gjenger eller en hel klasse. Det kan være foreldre og søsken, eller kanskje skolens vaskepersonale. En oversikt over aktørene blir utarbeidet som første ledd i arbeidet for å håndtere mobbingen. Videre kan arbeidet for å håndtere mobbingen ta ulike former. Jeg avgrensner meg til å ta for meg nettverksarbeid som en systemteoretisk metode for å håndtere mobbingen.

7.1 Nettverksarbeid

Psykologen Jaakko Seikkula (2000) benytter et individs nettverk til å danne såkalte nettverksmøter i sitt arbeid. Hans fagfelt er hovedsakelig innenfor psykiatrien men fra min praksis i den kommunale barneverntjenesten har jeg erfart at metodene hans med fordel kan adopteres inn i andre settinger.

Seikkula peker på hva nettverket kan bidra med når en ønsker å forandre en situasjon til det bedre. I likhet med han, peker informanten på omgivelsenes betydning ved å si at en må spille på foreldrene for å bygge et godt

klassemiljø. Seikkula benytter språket og samtaler som verktøy sammen med mennesker vi omgir oss med. Som beskrevet ovenfor kan en innlede prosessen med å kartlegge omgangskretsen til den eller de elevene som er involvert, finne «de menneskelige relasjonene som skaper et individs sosiale identitet.» (s. 32). Dette kan gjøres ved at eleven tegner nettverkskart. På den måten får en kartlagt hvilke ressurser man kan spille på i den videre prosessen. I dette arbeidet er en avhengig av eleven. Elevens subjektive oppfatning av sine egne relasjoner blir vektlagt da disse relasjonene ofte konstrueres av enkeltindividet (Seikkula, 2000).

I grunnskolen kan nettverksmøtene være særlig hensiktsmessig for å håndtere mobbing da barn og unge gjerne er relativt avhengig av mennesker rundt dem som tar ansvar for deres oppvekst. Dersom en får kartlagt hvem disse menneskene er i det enkelte tilfelle, kan en videre finne ut hvor barnet kan hente sin sosiale støtte fra. Seikkula deler et individs nettverk inn i fem bolker som for en grunnskoleelev kan se slik ut; familien, slektningene, skole, andre (naboer, venner) og til slutt profesjonelle hjelpere. Sistnevnte er ment til å ta minst plass (se figur).

Ved å bruke nettverkssentrert arbeid kan barnet eller ungdommen som mobber eller blir mobbet - hovedpersonen. Dets versjon og perspektiv på situasjonen er avgjørende for arbeidet, fremfor at lærerens eller mor/ fars versjon definerer situasjonen. Samtidig blir foreldrenes rolle avgjørende for det videre arbeidet, samt andre involverte personer. Et argument for mobiliseringen av elevens nettverk kan belyses ved hjelp av Bronfenbrenners modell av barnets økologiske utvikling (Seikkula, 2000). Først og fremst vektlegger modellen barnets påvirkningskraft på sine omgivelser. Videre blir de tidligere omtalte utfordringene rundt defineringen av mobbingen heller fordelaktig. På forhånd innehar nettverket ulike opplevelser og erfaringer med mobbingen; mor og far har gjerne et annet perspektiv enn søsken eller lekekamerater. Ved å bruke samtalen som verktøy på møtene kan de ulike personene danne en felles erfaringsverden ved hjelp av eleven selv (Seikkula, 2000).

Gjennom å anerkjenne elevens opplevelser kan en benytte nettverket til å skape et felles utgangspunkt for videre arbeid for å få bukt med mobbingen. Når de ulike personene deler erfaringer og meninger, unngår en at de snakker forbi hverandre og de kan sammen utarbeide felles tiltak slik at eleven får en bedre skolehverdag. Til sist vil jeg nevne betydningen av kontinuitet i et barn eller en ungdoms liv. Ved nettverksmøter har en muligheten til å legge forholdene til rette slik at omgivelsenes reaksjoner blir mer forutsigbare for eleven, noe som igjen kan spille positivt inn på elevens trivsel, jamfør barnekonvensjonen.

8.0 Avslutning

I denne oppgaven har jeg skrevet om mobbing i grunnskolen. Jeg har avgrenset oppgaven ved å fokusere på hva mobbing er og på hvilke måter mobbingen kan håndteres. I tillegg til å benytte litteratur for å få svar på problemstillingen, har jeg utført et kvalitativt intervju med en lærer.

Jeg har forsøkt å fremstille mobbing som et subjektivt begrep. Til tross for at det kan bli utvannet gjennom å anvendes på ulike felt valgte jeg å skrive om temaet for å belyse nyansene i begrepet. Disse nyansene kom frem gjennom å utforske ulike definisjoner opp mot informantens syn på mobbingen.

Jeg håper at oppgaven kan bidra til økt bevissthet rundt mobbebegrepets innhold. Som nevnt fordrer mobbing en lærers refleksjoner omkring egne holdninger, til det beste for eleven. En lærers holdninger og meninger kan påvirke omgivelsene, noe jeg har belyst ved hjelp av Thomas- teoremet og det sosialkonstruksjonistiske perspektivet. Jeg benyttet dette perspektivet da mobbing defineres og tolkes ulikt, avhengig av hvem en spør. Noen ganger kan imidlertid egne holdninger bli overstyrt av en institusjonalisert oppfatning om for eksempel mobbing. Mobbeprogrammer kan være bidragsytere til slike oppfatninger- på godt og på vondt. I tillegg til å produsere resultater som viser dokumentert effekt (det vil si lavere mobbetall), kan programmer føre til at en utfører tiltak fordi andre gjør det eller på grunn av statlige subsidier.

I oppgaven har jeg trukket frem to relativt kjente programmer som brukes i grunnskolen for å håndtere mobbing; Olweus- programmet og Zero. Begge programmene nytter en sterk og samlet skoleledelse som verktøy til å implementere sine metoder inn i skolene og i klasserommene. I likhet med programmene vektla informanten hvordan håndtering av mobbing bør tilrettelegges av de ansatte ved skolen. Mobbeprogrammene er imidlertid omfattende tiltak som er tidkrevende og legger beslag på ulike ressurser i vel ett år før skolen sertifiseres. Dette er positivt ved at skolens arbeid gjerne gjennomføres av arbeidet mot mobbing. Jeg har imidlertid sett på programmene med et kritisk blikk med tanke på hvordan den enkelte skole og ansatt kan virke inn på resultatet.

Sosionomens yrkesetiske grunnlagsdokument (FO, u.å) understreker den enkeltes rett til å være en aktiv deltaker i sitt eget liv. Jeg stiller meg dermed kritisk til den paternalistiske tankegangen i mobbeprogrammene. Jeg savner en mer aktiv og deltakende brukerstemme som har muligheten til å utøve innflytelse over sitt eget liv. I tillegg stiller jeg meg kritisk til spørreskjemaene elevene fyller ut,

standardiserte skjemaer som er utgangspunktet for den dokumenterte effekten. Lærernes og programutviklernes definisjon av mobbing kan her stå i fare for å påvirke elevenes mulighet til å gi reelle svar i relativt stor grad. Videre i oppgaven har jeg trukket frem muligheten for å plukke og mikse litt fra ulike programmer og tiltak som en mer tilpasset måte å håndtere mobbing på.

Mot slutten av oppgaven brukte jeg et systemteoretisk perspektiv som en alternativ måte å håndtere mobbing på. Da mobbingen kan sees på som et subjektivt fenomen kan det vanskelig vises til en fasit. Systemteorien fokuserer på hvordan de ulike delene påvirker hverandre gjensidig, noe som i en mobbesituasjon kan være et gunstig perspektiv. Et subjektivt syn på mobbing medfører at en persons oppfattelse av virkeligheten ikke er mer eller mindre gyldig enn en annen persons sin tolkning. Til sist i oppgaven presenterte jeg derfor en systemteoretisk metode for å håndtere mobbingen på i grunnskolen, nemlig nettverksarbeid. Eleven blir her plassert i sentrum og benytter selv de ressursene han eller hun har i sitt nettverk. Nettverksarbeidet kan bidra til forutsigbarhet og kontinuitet i elevens liv ved at det dannes en felles virkelighetsverden for de involverte.

Mobbing i grunnskolen er et komplekst fenomen som i verste fall kan stå om liv eller død. Jeg vil avslutte med et utdrag av et dikt Hellan (2010) presenterer som jeg mener belyser dette alvor.

Husker en dag.

Vi skulle ta med gamle familieting.

Og fortelle om dem til klassen.

Jeg hadde med bestefars tresko.

Du hadde en nydelig dukke.

Den var din oldemors.

Den var for fin.

Vi tok den og knuste hodet.

Vi badet den i søla.

Reiv av klærne og klippet av håret.

Vi ødela den helt, vi ødela en bit av deg.

Kan du tilgi lille Amy?

9.0 Litteratur

- Alberti- Espenes, A. (2012). *Krenkelse i skolen- mobbingens bakteppe*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *Den samfunnsskapte virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Compton, B., Galaway, B. & Cournoyer, R. (2005). *Social Work Processes*. London: Brooks/ Cole.
- Hacking, I. (1999). *The Social Construction of What*. Cambridge: Harvard University Press.
- Halvorsen, K. (2002). *Sosiale problemer: En sosiologisk innføring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hutchinson, G. S. & Oltedal, S. (2003). *Modeller i sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jensen, P. (2009). *Ansikt til ansikt: Kommunikasjons- og familieperspektivet i helse- og sosialarbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Interview: Introduktion til et håndværk*. København: Hans Reitzels forlag.
- Roland, E. (2007). *Mobbingens psykologi: Hva kan skolen gjøre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Roland, E. (Red.). (2011). *Tidlig intervensjon og systemrettet arbeid for et godt læringsmiljø*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sandsleth, G. (2007). *Mobbing: Forstå, bekjempe og forebygge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Seikkula, J. (2000). *Åpne samtaler*. Helsingfors: Tano Aschehoug.
- Storfjord, E. M. , & Storfjord, P. (1997). *Stopp mobbingen: Signaler, symptomer og tiltak*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tanggard, L. (Red.). (2010). *Kvalitative metoder: Empiri og teoriutvikling*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

9.1 Elektroniske kilder

Barnekonvensjonen (1999). *Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett*. Hentet 22. mai. 2013 fra <http://www.barneombudet.no/barnekonvensjonen/helekonvensjonen/#12>

Bokmålsordboka. (2010). *Søk på ordet «Subjekt» av 2010*. Fra <http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?OPP=subjekt&begge=+&ordbok=begge>

Fauchald, K. (2010). *Presentasjon av Olweus- programmet. SPOR, 2*. Hentet fra <http://www.forebygging.no/en/Metode/Konkrete-tiltak-og-programmer/Anbefalte-program-og-tiltak/Primarforebyggendegenerelle-tiltak-/Olweus-programmet-mot-mobbing-og-antisosial-atferd/Presentasjon-av-Olweus-programmet/>

Fellesorganisasjonen (u.å.). *Yrkesetisk grunnlagsdokument*. Hentet fra <http://www.fo.no/yrkesetikk/yrkesetisk-grunnlagsdokument-article227-150.html>

Hellan, K. (2010, 12. oktober). *Et tungt og trist dikt om mobbing* [Blogginlegg]. Hentet fra http://katinkahellan.blogg.no/1286802534_et_tungt_og_trist_dik.html

Kunnskapsdepartementet. (2011). *Manifest mot mobbing 2011- 2014* [Brosjyre]. Hentet fra http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/veiledninger_brosjyrer/2011/manifest-mot-mobbing-2011-2014.html?id=632010

Læringsmiljøseneteret. (u. å.). *Respekt programmet*. Hentet 21. mai 2013 fra http://laringsmiljosenteret.uis.no/vi_tilbyr/programmer/respekt/

Opplæringsloven. (1998). *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringen* av 17. juli 1989 nr. 61. Hentet 22. mai 2013 fra <http://lovdata.no/all/tl-19980717-061-011.html>

10.0 Vedlegg

1. Informasjon til klienten
2. Godkjenning av informasjon til informanten
3. Intervjuguide
4. Selvvalgt pensum med godkjenning
5. Fullmaktskjema for publisering

Informasjon til informanten

Det kvalitative intervjuet hadde jeg over telefon med en lærer. Jeg snakket med vedkommende før selve intervjuet og informerte henne da om intervjuets formål, omfang, bruken av innsamlede data og formelle ting som anonymisering osv. Intervjuskjemaet skrives dermed i etterkant der jeg gjengir innholdet i telefonsamtalen.

Hei!

Jeg skal skrive en bacheloroppgave for Høgskolen i Sogndal. Jeg skriver om hva mobbing er og på hvilke måter mobbingen kan håndteres i grunnskolen. Jeg ønsker å intervju en lærer for å få svar på spørsmål jeg har om temaet. Du er utdannet lærer og har arbeidet i yrket minst i 5 år. Det vil være en fordel dersom du har gjort deg noen tanker om mobbing på skolen din og om du har erfaring med mobbeprogrammer. I intervjuet kommer jeg til å spørre litt om hva du mener er mobbing, om du har erfaring fra mobbeprogram og hvordan du ser for deg at en kan håndtere mobbing i barne- og ungdomsskolen.

Jeg håper du ønsker å bli med på det!

Om jeg får intervju deg blir navnet ditt anonymisert. Det samme blir arbeidsplassen din og eventuelle navn på elever som du nevner og andre sensitive detaljer som bidrar til å spore informasjonen tilbake til deg. Det er selvsagt frivillig å delta og du kan trekke deg når som helst i prosessen frem til oppgaven leveres 24. mai.

Informasjonen jeg får i intervjuet vil bli nedskrevet der du i etterkant får muligheten til å se over notatene mine og rette/ kommentere dem. Videre bruker jeg informasjonen i bacheloroppgaven for å svar på det jeg lurer på. Når oppgaven leveres senest 24. mai blir ikke

informasjonen brukt i andre sammenhenger og informasjonen vil ikke bli oppbevart utover oppgaveperioden, med unntak av selve oppgaven. Som student er jeg underlagt taushetsplikt. Prosjektet er ikke meldepliktig til NSD da personopplysninger ikke registreres eller oppbevares.

Veilederen min heter Sandra Opheim og kan kontaktes via Høgskolen i Sogndal. Telefon: 57 67 60 00

Med vennlig hilsen,
Ingvill Hilleren

Introduksjon: Intervjuet handler om dine erfaringer med mobbing og håndtering/ forebygging av mobbing

Anonymitet: Ditt navn og din arbeidsplass vil bli anonymisert, samt eventuelle elever du nevner.

Båndopptakelse: Intervjuet vil bli tatt opp på bånd.

Tid: Intervjuet vil ta maks 45 minutter.

Forskningsspørsmål

Intervjuspørsmål

- Kan du fortelle litt om din tid som lærer? Hvor mange år du jobbet, hvilket trinn og sånn?

Hvilke erfaringer har du med mobbing fra skolen?
Din rolle,

Uenighet/ uenighet rundt definisjonen av mobbing

Hva som er mobbing kan variere fra person til person, jeg lurer på hva du tenker når du hører ordet mobbing?

(plaging, terging, dytting, psykisk..)

- Opplever du at elevene har en annen forståelse av mobbeordet enn det du har? Hvorfor/ hva kan det bety at dere tenker likt? Hvordan mener du det varierer fra person til person?
- Hvem mener du bestemmer hva mobbing er på skolene du har jobbet på? (Elever, lærere eller andre)? Kan du si noe mer om det (årsaken/grunnen til hvorfor det er DE, hva blir konsekvensene)?

Tolkning påvirker handling. Tiltak:

- Har du opplevd episoder der elevene har sagt at det er mobbing og du synes det *ikke* har vært det?
- Har du vært i saker der lærere har tatt opp mobbing der du synes det *ikke* har vært det?
- Har du en episode som omhandler mobbing som du kommer ekstra godt på? Hvordan var den?

	<p>Hva tror du var årsaken til mobbingen (familiebakgrunnen, personlighet/ væremåte, mobberne)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvordan kartlegger du (en) mobbesak (hvem er involvert, hva er episoden, hvem snakker sammen, når i prosessen og hvordan) - Hadde dere en handlingsplan for mobbing? - Opplever du at lærere håndterer mobbing ulikt eller har dere felles plan på det? - Hvordan handler du dersom en jente kommer bort å forteller at hun blir mobbet? Hvorfor? - Fortelle eksempelet til Ole Johan. Hva tenker du om det eksempelet? Hvilke erfaringer har du med å være så direkte? Hvordan var det? - <i>Hvorfor blir det startet mobbesak, (saksbehandling, FAU osv.)</i>
<p>Erfaring med mobbeprogrammer Hva er positivt, hva er negativt med de.</p>	<p>Hvilke erfaring har du med ulike programmer? Hvilke, hvordan er de? Hvordan påvirker mobbeprogram deres handlingsplaner?</p> <p>Har det vært snakk om å ta i bruk ulike programmer? Hvordan fikk dere lærere være med å vurdere de? Var det enighet hos lærerne? Hva er grunnen til at dere ikke bruker programmer?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hvilke erfaring har du med andre mobbeprogram? - Hva er positivt, hva er negativt (fordeler og ulemper)? <p>Hvordan mener du programmene håndterer mobbing sammenlignet med deres måte å håndtere mobbing?</p>
<p>Eleven/ miljøets grad av deltakelse og</p>	<p>Jeg skriver litt om Olweus- programmet og Zero. Begge</p>

<p>deres påvirkningsmuligheter</p>	<p>baserer seg på at lærerne styrer programmet og forteller elevene og foresatte hvordan programmet skal være. Hva synes du om det motsatte? Hvis elevene og foresatte hadde hatt mye påvirkning.</p> <p>Hvilke erfaring har med å bruke nettverket til en som mobber eller blir mobbet (familie, venner, lege osv). F.eks. gjennom foreldresamtaler. Hvordan var det? Hvorfor fungerte det/ hvorfor ikke? Hvordan var det nyttig? Hvilke fordeler/ ulemper ser du med det? Kunne du og dere engasjert elevene/ miljøet mer? Hvordan?</p> <p>Hva mener du må til for å håndtere mobbing (mirakelspørsmål)</p>
	<p><i>Suksess-historier- dine eller andres (HVIS mobbing blir oppdaget eller du opplever at du har forebygget mobbing, hva har du da gjort og hvorfor?)</i></p> <p><i>Hva tenker du om å være direkte (emo-eksempelet til Ole Johan)</i></p>